

Muzykowanie jako forma twórczej ekspresji dzieci i młodzieży

Kilka słów wstępu

Muzykowanie jest praktyczną (czynną) formą kontaktu człowieka z muzyką. „Świadome obcowanie z muzyką wpływa na rozwój inteligencji wielorakich ze szczególnym uwzględnieniem kategorii muzycznej, emocjonalnej i społecznej”¹. Jest ono wyrazem potrzeby samorealizacji muzycznej. Oczywiście mogą być różne stopnie zaangażowania: od odtwórczego do twórczego. Zależy to od zaawansowania i umiejętności praktykującego, a także postawionych przed sobą celów i własnych ambicji. Jeżeli mówimy o muzykowaniu wśród dzieci i młodzieży, mamy najczęściej na myśli zajęcia pozaszkolne. Są one realizowane w domach kultury, ogniskach muzycznych, klubach czy szkołach muzycznych. Muzykować można zarówno indywidualnie, jak i grupowo – w orkiestrach, zespołach, chórach itp. Zajęciami tego typu objęci są młodzi ludzie, którzy świadomie dokonali takiego wyboru. Anna Janosz-Olszowy podaje, że „Udział w amatorskim zespole wpływa na zainteresowania i upodobania muzyczne członków, co wyraża się uczestnictwem w imprezach muzycznych, czynnym muzykowaniem, a także kształceniem muzycznym”². Antoni Szaliński w swojej książce *Muzykowanie zespołowe* pisze, że „W wielkiej rzeszy członków różnego rodzaju zespołów duży procent stanowią ludzie odczuwający nieprzepartą potrzebę muzykowania. To pragnienie jest tak silne, że każde chórzystom nie znającym nut, nie znającym zasad emisji głosu, podporządkować się narzuconej dyscyplinie artystycznej i uczyć się mozolnie z próby na próbę tekstu piosenki”³. Człowiek

¹ M. Kołodziejcki, G. Kilbach, M. Gromek, M. Kisiel, *Komentarz do podstawy programowej przedmiotu muzyka*, [w:] *Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa. Muzyka*, <https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2018/03/podstawa-programowa-ksztalcenia-ogolnego-z-komentarzem.-szkola-podstawowa-muzyka.pdf> [dostęp 4.04.2018], s. 19.

² A. Janosz-Olszowy, *Motywy uczestnictwa w amatorskim zespole chóralnym*, Toruń 2003, s. 162.

³ A. Szaliński, *Muzykowanie zespołowe*, Warszawa 1970, s. 12.

zarażony bakcylem muzykowania zrobi wszystko, żeby dać upust wewnętrznej potrzebie muzykowania.

Mnie zainteresował problem muzykowania w ramach zajęć szkolnych. Motywami, dotyczącymi muzykowania, „były względy natury poznawczej oraz względy praktyczne”⁴. Ostatnia reforma systemu edukacji została wprowadzona wraz z rokiem szkolnym 2017/2018. Nowe podstawy programowe wprowadzono dla klas I, IV i VII, natomiast uczniowie pozostałych klas kontynuują naukę według poprzednich zasad. Podstawa programowa dla przedmiotu muzyka obejmuje nauczanie w klasach od IV do VII włącznie w wymiarze jednej godziny tygodniowo⁵, a przypisane cele kształcenia, wymagania ogólne zostały sformułowane w sposób następujący: „I. Indywidualna i zespołowa ekspresja muzyczna. II. Język i funkcje muzyki, myślenie muzyczne, kreacja i twórcze działania. III. Wiedza o kulturze muzycznej, narodowym i światowym dziedzictwie kulturowym”⁶. W wymaganiach szczegółowych np. dla *przedszkola* w rozdziale IV zatytułowanym *Poznawczy obszar rozwoju dziecka* czytamy, że dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole: w paragrafie 7 powinno chętnie uczestniczyć w zbiorowym muzykowaniu⁷. W *klasach I–III* edukacji wczesnoszkolnej autorzy podstawy programowej podają, że „Edukacja muzyczna, która z uwagi na swą specyfikę, doskonali percepcję słuchową, sferę emocjonalną, wrażliwość estetyczną i ekspresję twórczą, w kształceniu zintegrowanym jest codziennym elementem zajęć. Muzykowanie wspiera motywację do działań grupowych oraz wpływa na nastrój uczniów, co ma wielkie znaczenie w procesie organizacji grupy”⁸. Natomiast tekst dotyczący przedmiotu *Muzyka* związany jest z następującym stwierdzeniem: „Nie do przecenienia jest również znaczenie emocjonalne muzyki, które niesie aktywne muzykowanie i jej percepcja. Szczególnie ważne jest, aby uczeń doświadczał radości z muzykowania. Uzupełnieniem muzykowania podczas zajęć oraz szansą na rozwijanie zainteresowań, predyspozycji i uzdolnień uczniów może być ich udział w zespole muzycznym”⁹. W dziale cele kształcenia – wymagania ogólne *Muzyki w klasie IV* czytamy: „I. Indywidualna i zespołowa ekspresja muzyczna. Uczeń indywidualnie i zespołowo muzykuje, tworzy i improwizuje proste struktury dźwiękowe i układy ruchowo-taneczne, przedstawia cechy i charakter wykonywanych utworów werbalnie i pozawer-

⁴ M. Myszkowska-Litwa, *Wychowanie intelektualne w teorii dydaktycznej i praktyce edukacyjnej*, Kraków 2007, s. 10.

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, opublikowano: <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/nowa-podstawa-programowa-podpisana.html> [dostęp 4.04.2018].

⁶ Tamże, s. 82.

⁷ Tamże, s. 6.

⁸ Tamże, s. 55.

⁹ Tamże, s. 21.

balnie, rozwijając swoje zdolności i umiejętności muzyczne, preferencje oraz umiejętności wartościowania wytworów kultury”¹⁰.

Aby zrozumieć cele nauczania, należałoby porównać dotychczasową i nową podstawę programową. Dotychczas obowiązująca podstawa programowa skupiała się na następujących wymogach:

- odbiorze wypowiedzi i wykorzystaniu zawartych w nich informacji, co wiąże się z poznawaniem, rozumieniem i wykorzystywaniem podstawowych pojęć i terminów muzycznych;
 - tworzeniu wypowiedzi związanych z wykonywaniem utworów muzycznych, improwizacją i komponowaniem oraz prezentacją utworów za pomocą słów lub innych środków ekspresji;
 - analizie i interpretacji tekstów kultury, ukierunkowanej na prezentowanie wykonywanych i słuchanych utworów, zgodnie z tekstem, charakterem i funkcją oraz własną postawą wobec słuchanego i wykonywanego repertuaru.
- Wynika z tego, że język muzyki i związany z nim zakres pojęciowy pełnił nadrzędną funkcję wobec praktyki. Innymi słowy, przed podjęciem działań praktycznych należało wyposażyć ucznia w wiedzę teoretyczną¹¹.

Jeżeli mówimy o nowej podstawie programowej, to

wymagania ogólne wyrażone są w trzech głównych zapisach:

I – W zakresie indywidualnej i zespołowej ekspresji muzycznej – jako muzykowanie, tworzenie i improwizowanie, rozwijanie predyspozycji i uzdolnień oraz kształtowanie preferencji muzycznych;

II – W zakresie języka i funkcji muzyki, myślenia muzycznego, kreacji i twórczych działań – jako ukierunkowanie na praktykę wykonawczą, percepcję muzyki, rozmowy o muzyce oraz dostrzeganie wzajemnych relacji między praktyką a niezbędną terminologią;

III – W zakresie wiedzy o kulturze muzycznej, narodowym i światowym dziedzictwie kulturowym – jako wiedza niezbędna do wykształcenia uczniów na świadomych odbiorców i uczestników¹².

A zatem, podsumowując, „nowa podstawa programowa zakłada stopniowe doświadczenie i praktyczne poznawanie muzyki w jej wielu ujęciach, formach, sposobach i zadaniach. Zawarte w podstawie zagadnienia teoretyczne mają służyć wyłącznie do prawidłowego i samodzielnego wykonywania utworów, a także właściwego ich odbioru oraz rozumienia”¹³. W obecnej podstawie pro-

¹⁰ Tamże, s. 82.

¹¹ M. Kołodziejski, G. Kilbach, M. Gromek, M. Kisiel, dz. cyt., s. 20.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

gramowej widoczne jest przeniesienie punktu ciężkości z teorii na praktykę, co wyraża się nie tylko w samej zmianie myślenia o edukacji muzycznej, ale głównie w zmianie hierarchii wymagań ogólnych.

Realizując zajęcia w wymiarze zaledwie jednej godziny tygodniowo, my, nauczyciele muzyki, powinniśmy zrobić wszystko, co w naszej mocy, by nauczanie odbywało się w sposób efektywny i interesujący oraz odpowiadający sposobowi odbierania świata przez współczesnych uczniów. Jednak nie oczekujmy cudów. Ograniczenia niezależne od nauczycieli mogą być przeszkodą nie do pokonania. Dlatego nauczyciele oprócz przerobienia materiału zawartego w programie nauczania powinni umieć zaszczerpić w uczniach zamiłowanie do muzyki, manifestujące się udziałem w zajęciach pozaszkolnych oraz codziennym, bezinteresownym obcowaniem z muzyką. Należy pamiętać, że „Nauka jest najbardziej efektywna wówczas, kiedy sprawia radość”¹⁴.

Muzykowanie – eksplikacja terminu

Zastanówmy się, co to jest muzykowanie? „Przez pojęcie muzykowania powszechnie rozumie się czynne uprawianie muzyki dla własnej przyjemności, satysfakcji, celów relaksowych”¹⁵. Tadeusz Krystyniak pisze, że „muzykowanie jako jedna z form wychowania muzycznego w szkole stanowi ważną część lekcji i ma realizować zadania przewidziane programem nauczania: zbliżyć ucznia do muzyki, dostarczyć mu satysfakcji płynącej z czynnego jej uprawiania i pomóc mu w przyswojeniu podawanych przy tej okazji wiadomości teoretycznych”¹⁶. Muzykowanie, będące formą twórczej ekspresji polega (z jednej strony) na powoływaniu dźwięków do życia oraz (z drugiej strony) na interpretacji wynikającej z muzycznego, emocjonalnego odczucia rodzącej się muzyki. Marian Kosiński już w latach 70. pisał, że muzykowanie ma: „a) przygotować przyszłego odbiorcę muzyki – uwrażliwić go na piękno, b) uczynić z wychowania muzycznego przedmiot pozwalający na oddziaływanie w zakresie całokształtu wychowania”¹⁷.

Muzykowanie może być indywidualne lub grupowe. Podczas muzykowania grupowego uczeń najpierw opanowuje swoją partię, a następnie konfrontuje ją z partiami pozostałych członków zespołu. Zdobywa świadomość roli i wartości nie tylko swojej partii, ale również tej wykonywanej przez kolegów. Nabywa doświadczenia potrzebnego w grupowym muzykowaniu, co podnosi jego samoocenę oraz motywuje do dalszej pracy¹⁸.

¹⁴ G. Dryden, J. Vos, *Rewolucja w uczeniu*, Poznań 2003, s. 20.

¹⁵ T. Krystyniak, *Muzykowanie na lekcjach*, Warszawa 1972, s. 3.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ M. Kosiński, *Muzykowanie – rzecz niebagatelna*, „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 1973, nr 1, s. 44.

¹⁸ Por. E. Lipska, M. Przychodzińska, *Drogi do muzyki. Metodyka i materiały repertuarowe*, Warszawa 1999, s. 114–115.

Muzykowanie to rodzaj kontaktu z muzyką i formą wychowania mającą najdawniejsze i najpiękniejsze tradycje. Wielkim walorem muzykowania, jak pisze Maria Przychodzińska-Kaciczak w swojej książce pt. *Muzyka i wychowanie*, „jest możliwość kontaktu amatora czy dziecka z muzyką ukształtowaną artystycznie, odczuwaną jako piękno, przy równoczesnym, bardzo bliskim kontakcie z nią, niemal wnikaniem w jej strukturę, zawartość, zdawałoby się fizyczne jej dotyknięcie w procesie tego swoistego aktu tworzenia”¹⁹.

W czasopiśmie „Wychowanie Muzyczne w Szkole” na stronach 44–48 Marian Kosiński, wieloletni praktyk z ogromnym doświadczeniem, podaje swoje sugestie, które można zastosować w muzykowaniu szkolnym. Schemat jest następujący: „I. Szkolne instrumentarium. II. Początkowy etap muzykowania – egzamin nauczyciela. III. Repertuar. IV. Metodyczna »recepta« na zespołowe muzykowanie”²⁰. Punkty te brzmią dość oczywiście i stanowią pewien logiczny ciąg podejmowanych działań. Jednak nie zawsze to, co wynika z opracowań teoretycznych, ma swoje potwierdzenie w szkolnej praktyce. Ograniczenia wynikające z czasu lekcji, dostępnego instrumentarium, dostępnego repertuaru (niejednokrotnie ciekawego, ale nie pokrywającego się z zainteresowaniem uczniów) potrafią storpedować edukacyjne plany nauczycieli.

Po wyjaśnieniu eksplikacji terminu muzykowanie należy zastanowić się, jak powinno wyglądać muzykowanie realizowane w szkolnej rzeczywistości? Muzykowanie w ramach lekcji muzyki może być realizowane w różnej formie. Najprostsza forma muzykowania jest śpiew. Podczas śpiewu korzysta się z instrumentu dostępnego każdemu uczniowi: własnego głosu. Inną formą muzykowania jest gra na instrumentach muzycznych. Tutaj wymagany jest sprzęt grający. Dodatkowym problemem, szczególnie w początkowej fazie nauki, są wewnętrzne opory uczniów. Nie każdy posiada predyspozycje do gry na określonym instrumencie. Dodatkowo w zajęciach szkolnych uczestniczy duża grupa uczniów i nauczyciel często ma problemy z utrzymaniem dyscypliny.

Rola śpiewu w edukacji dzieci i młodzieży

Moim zdaniem, jedną z najważniejszych form muzykowania jest śpiew, niewątpliwie²¹ najstarsza i zarazem najpopularniejsza forma uprawiania muzyki, spotykana u wszystkich narodów świata. Jak piszą Lidia Dauksza i Łucja Szarfarska w pracy pt. *Śpiewanie na lekcjach* – „śpiew towarzyszył obrzędom kultowym i magicznym, obrzędom połączonym z ważnymi wydarzeniami w życiu rodziny, gromady, plemienia, a zapewne towarzyszył też pracy i był indywidual-

¹⁹ M. Przychodzińska-Kaciczak, *Muzyka i wychowanie*, Warszawa 1989, s. 107.

²⁰ M. Kosiński, dz. cyt., s. 44.

²¹ Por. J. Prosnak, *Siedem wieków pieśni polskiej. Śpiewnik dla młodzieży z komentarzem historycznym*, Warszawa 1986, s. 5.

alnym wyrazem uczuć i przeżyć człowieka. Często łączył się z tańcem, często bywał uzupełniany akompaniamentem instrumentalnym²².

Mówiąc o śpiewie, należy wspomnieć o instrumencie, za pomocą którego może być wykonywany – ludzkim głosem²³. Musimy zdawać sobie sprawę, że na poziomie szkolnym możemy mieć do czynienia z uczniami o głosach rozwiniętych w różnym stopniu. Poza tym dodatkowym utrudnieniem podczas realizacji śpiewu mogą być uczniowie, którzy boją się lub wstydzą własnego głosu. Może to wynikać z zaburzeń emocjonalnych lub trudności w kontaktach międzyludzkich.

Dążeniem nauczyciela jest zachęcanie ucznia do używania głosu śpiewanego, bez względu na poprawność intonacyjną, poprzez kreowanie sytuacji dydaktyczno-wychowawczych, pomocnych w osiągnięciu poprawności. W związku z tym uczeń śpiewa ze słuchu lub/i z nut różnorodny repertuar wokalny, który stanowi jedyny w swoim rodzaju zestaw artystycznych, możliwy do wykonania w różnych sytuacjach (szkoła, wycieczka, koncert itp)²⁴.

Powszechność śpiewu potwierdza się w improwizowanej śpiewance²⁵ dziecka, w spontanicznej pieśni obrzędowej, religijnej, żołnierskiej, rewolucyjnej²⁶.

Sytuacjom tym towarzyszą emocje, które dzięki śpiewaniu mogą być natychmiast wyrażone. Jednym z walorów śpiewu jest bezpośredniość ekspresji²⁷. W tym miejscu należałoby zastanowić się nad pojęciem ekspresja, które ma charakter niejednoznaczny i dużą pojemność treściową²⁸, a szczególnego znaczenia nabiera w muzyce.

Śpiew, szczególnie zespołowy, jest przeżyciem estetycznym. Wspólne przeżywanie muzycznego piękna, doznawanie wrażeń emocjonalnych, satysfakcja z wykreowanego dzieła ma w sobie coś z aktu zespolenia²⁹. Maria Przychodzińska-Kaciczak mówi, że „[Pieśń] wykonywana własnym, żywym instrumentem, bliska ekspresji mowy daje możliwość bezpośredniego przekazania bogatej skali emocji, jest naturalnym sposobem zbliżenia dziecka do muzyki”³⁰.

Umiejętności nabyte podczas śpiewu, satysfakcja i wiele innych, o których wcześniej wspominałam są wartościami zdobytymi indywidualnie. Jednak podczas muzykowania (śpiewu) grupowego mamy również do czynienia z wartościami zespołowymi, społecznymi. „Rola śpiewu w życiu społecznym jest wielo-

²² L. Dauksza, Ł. Szafarska, *Śpiewanie na lekcjach*, Warszawa 1971, s. 5.

²³ Por. M. Przychodzińska-Kaciczak, *Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego. Tradycje – współczesność*, Warszawa 1987, s. 49.

²⁴ M. Kołodziejcki, G. Kilbach, M. Gromek, M. Kisiel, dz. cyt., s. 21.

²⁵ T. Gołaszewski, *Dziecięce muzykowanie z badań nad wyobraźnią muzyczną dzieci*, „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 1986, nr 5, s. 316.

²⁶ Por. M. Przychodzińska-Kaciczak, *Polskie koncepcje...*, s. 49.

²⁷ Tamże.

²⁸ Por. W. Pielasińska, *Ekspresja – jej wartość i potrzeba*, Warszawa 1983, s. 5.

²⁹ Por. M. Przychodzińska-Kaciczak, *Polskie koncepcje...*, s. 49.

³⁰ M. Przychodzińska-Kaciczak, *Muzyka...*, s. 108.

raka. Przede wszystkim śpiew zbiorowy zespala ludzi a wiąże ich z ideą czy uczuciem, których silnym emocjonalnym wyrazem jest śpiewana wspólnie pieśń³¹. Zbiorowy śpiew w grupie stanowi jedno z pierwszych doświadczeń dziecka we wspólnym działaniu. Uaktywnia również często dzieci nieśmiałe, załknione, zahamowane, które poprzez zespołowy śpiew nawiązują kontakt z rówieśnikami. Śpiew wpływa pozytywnie na fizyczny rozwój dziecka: wzmacnia aparat głosowy, rozwija klatkę piersiową, dotlenia organizm, wyzwalaając materialną potrzebę ekspresji – wpływa dodatnio na system nerwowy. Na pierwszych prostych piosenkach³², a w miarę rozwoju muzycznego dziecka na dojrzałszych artystycznie pieśniach wielogłosowych w dużym stopniu spoczywa odpowiedzialność za zainteresowanie lub brak zainteresowania dziecka muzyką. Na uwagę dziecka, w pierwszej kolejności, oddziałuje tekst, melodia zwraca uwagę nieco później, gdy już pozwala na to rozwój słuchu.

Na I etapie kształcenia wspólny śpiew dzieci nie tylko dostarcza im nowych wiadomości, ale stanowi również czynnik społeczny, dyscyplinujący. Dzieci uczą się podporządkowywać w interesie wspólnego działania i zauważają korzyści z tego płynące. „Okres przedszkolny i pierwszy okres szkolny – to królestwo pieśni, lecz wraz z rozwojem ogólnym dziecka zmienia się też jego stosunek do pieśni, słabnie jej funkcja ekspresyjna. Dziecko starsze znajduje coraz więcej innych sposobów wypowiedzenia się³³. Zdaniem Józefa Karola Lasockiego i Józefa Powroźniaka:

Jeśli w tym okresie proces rozwoju muzykalności i postawy estetycznej postępuje prawidłowo, a zainteresowania dzieci skierowane zostaną również na zagadnienia coraz piękniejszego wykonywania pieśni, śpiewanie stanie się źródłem radości i przeżyć estetycznych dzieci. Jeśli nawyki śpiewacze zostały utrwalone, dzieci dalej będą chętnie śpiewały. Wytworzy się wtedy potrzeba śpiewu zbiorowego, która może utrzymać się przez całe życie³⁴.

Jeśli jednak nawyki śpiewane nie zostaną utrwalone, nastąpi kryzys, szczególnie widoczny u chłopców. Czasem „powodem jest tu rosnący u dzieci krytycyzm w stosunku do wadliwej pracy nauczyciela na lekcjach, braku wyników i perspektyw rozwoju. Często przyczyną bywa nieciekawy repertuar pieśni szkolnych, obcy psychice dziecka, nie posiadający związku z jego wyobraźnią, czy też niesprzyjająca atmosfera w szkole, przede wszystkim jednak słabe zaangażowanie się lub wręcz obojętność nauczyciela³⁵. Na pocieszenie pozostaje fakt, że wewnętrznej potrzeby śpiewu wśród dzieci i młodzieży nie są w stanie wyciszyć żadne przeszkody. Dla wielu są wręcz dodatkową motywacją do działania.

³¹ L. Dauksza, Ł. Szafarska, dz. cyt., s. 8.

³² Por. M. Przychodzińska-Kaciczak, *Polskie koncepcje...*, s. 199.

³³ J.K. Lasocki, J. Powroźniak, *Wychowanie muzyczne w szkole*, Kraków 1965, s. 48.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże, s. 48–49.

Należy wspomnieć, że na drugim biegunie są uczniowie, których żadną siłą nie da się przekonać do muzykowania w tym również do śpiewu. Dla nich każdy problem pojawiający się na zajęciach jest dodatkowym argumentem, żeby się w muzykę nie angażować.

Śpiew – działania motywujące i formy realizacji zajęć

Współczesne czasy charakteryzują się ogromnym rozwojem technicznym i skokiem technologicznym. Osiągnięcia te dają niewyobrażalne możliwości w dziedzinie multimediów, w kreowaniu wirtualnej rzeczywistości. W mediach, do których istnieje niczym nieograniczony dostęp, promowane są ciągle zmieniające się przeboje powodujące, że dzieci i młodzież stają się tylko odbiorcami. Łatwiej jest znaleźć i posłuchać danego nagrania, niż samemu je wykonać. Kształtuje się bierny, konsumpcyjny stosunek do muzyki, na skutek czego ginie potrzeba czynnego uczestniczenia w życiu muzycznym.

Tradycje wychowania muzycznego na całym świecie, w tym i w Polsce, opierały się na określonym fundamencie: na pieśniach ludowych oraz na pieśniach popularnych, dziecięcych i młodzieżowych, tworzonych na wzór ludowych, wykorzystujących ich cechy metro-rytmiczne, rzadziej tonalne. Tradycja ta ma głębokie źródła³⁶. Ponadto w XIX wieku, kiedy Polska była pod zaborami, gdy do szkół dość powszechnie wprowadzono przedmiot *Śpiew*, kultura ludowa była wysoko ceniona, stanowiła przecież nowo odkryte źródło witalnych sił artystycznych, z którego czerpali najwięksi artyści. Wreszcie sam przedmiot *Śpiew* miał odmienne założenia niż przedmiot zwany potem *Wychowaniem muzycznym*, *Muzyką* czy nawet *Sztuką*. Obecnie w programach szkół europejskich i w Polsce obserwuje się również przyznawanie ważnego miejsca folklorowi³⁷, ale jednocześnie zjawisko małej jego atrakcyjności dla dzieci i młodzieży. Przyczyną może być powiązanie folkloru z gwarą, z niezrozumiałą obyczajowością, z obcym dla młodych typem emocji, z odmiennością w stosunku do tego, co niesie unifikowana współczesna muzyka rozrywkowa.

Można wobec tego postawić pytanie: Czy należy chronić folklor jako materiał przedmiotu muzyka, mimo siły praw rozwojowych współczesnej cywilizacji? Jeśli tak, to dlaczego, w jakim zakresie i jakimi środkami? Pieśń ludowa, chociaż dziś nie spełnia dawnej funkcji, zdaniem pedagogów muzycznych, powinna pozostać częścią treści muzyki. W szkole podstawowej musi bowiem nastąpić poznanie rodzimej kultury.

Wobec powyższego rodzi się kolejne pytanie: W jakich formach kontaktować dzieci z pieśnią ludową, by to nie było traktowane jako zło konieczne pro-

³⁶ Por. M. Przychodzińska-Kaciczak, *Polskie koncepcje...*, s. 30.

³⁷ Por. M. Przychodzińska, *Wychowanie muzyczne – idee, treści, kierunki rozwoju*, Warszawa 1989, s. 68–69.

gramu szkolnego? Jedną z propozycji jest zapoznanie najmłodszych dzieci z folklorem wybranym w sposób niebanalny pod względem tonalnym, melodycznym i metro-rytmicznym³⁸. Obok ludowej polskiej pieśni repertuar do muzykowania zawierać powinien także twórczość ludową innych narodów i niezmienną lub mało dotychczas znaną twórczość ludów egzotycznych. Można spotkać się tu z zarzutem, że program ten jest za trudny i dlatego napotykający przeszkody³⁹.

Obok muzyki ludowej równorzędne miejsce w dziecięcym repertuarze muzycznym powinna zająć twórczość artystyczna polskich i obcych kompozytorów. Problem, jaki stoi przed nauczycielami muzyki, polega na sposobie doprowadzenia tych wartości muzycznych do dzieci i młodzieży.

Rola gry na instrumentach w edukacji dzieci i młodzieży

Gra na instrumentach jest, obok omawianego powyżej śpiewu, główną formą kontaktu uczniów z muzyką. Szczególnie ważną rolę odgrywa w edukacji dzieci i młodzieży z klas IV–VII, gdyż właśnie w tym okresie życia uczniowie przejawiają duży zapał do poznawania wszelkiego typu sprzętu muzycznego. Sprzyjającą okolicznością dla rozwoju zainteresowań muzycznych dzieci w tym wieku jest osiągnięcie elementarnego poziomu umiejętności z zakresu gry na instrumentach w klasach I–III. Podtrzymywanie i rozwijanie tych zainteresowań może przyczynić się do podjęcia indywidualnej nauki gry na instrumentach⁴⁰.

Należy dążyć do tego, by instrumenty muzyczne w szkole podstawowej znalazły zastosowanie na każdej lekcji muzyki. Warto je również wykorzystać do realizacji wyłącznie instrumentalnych zadań zespołowych⁴¹.

A zatem jakie instrumenty wykorzystywane są na zajęciach lekcyjnych? Wszystkie te zapisane w podstawie programowej, m.in.: instrumenty perkusyjne o określonej i nieokreślonej wysokości dźwięku, flet, flażolet.

W przeciwieństwie do śpiewu (ludzkiego głosu – naturalnego instrumentu) gra na instrumentach muzycznych wymaga trochę innych uzdolnień i umiejętności. Zdobywane są one pod okiem nauczyciela. Im klasa liczniejsza, tym stoi przed nim większe wyzwanie. Trudno jest wyegzekwować dyscyplinę i porządek, a dodatkowo zadbać o prawidłowe wykonanie ćwiczeń i zadań. Praca ta się jednak opłaca, gdyż przynosi konkretne efekty. „Gra na instrumentach uwrażliwia dziecko na piękno muzyki i jej różne gatunki, rozwija pamięć muzyczną, kształci słuch i wyobraźnię, wyrabia umiejętność aktywnej pracy w zespole, poczucie odpowiedzialności indywidualnej i zbiorowej – muzykowanie jest elementem wszechstronnego wychowania przez sztukę”⁴².

³⁸ Por. E. Lipska, M. Przychodzińska, *Drogi do muzyki...*, s. 59.

³⁹ Tamże, s. 62.

⁴⁰ Tamże, s. 144.

⁴¹ Por. A. Pytlak, *Podstawy wychowania muzycznego*, Warszawa 1977, s. 112–113.

⁴² T. Krystyniak, dz. cyt., s. 3.

Umiejętności wykonawcze uczniów w zakresie gry na instrumentach zamykają się w zasadzie w obrębie następujących wymagań: wydobywanie i powtórzenie dźwięku; nuta pedałowa; realizacja prostych układów ostinatowych (rytmicznych i melodycznych); granie motywów, fraz i łatwych melodii; umiejętność wykonywania prostych zadań muzycznych w zespole akompaniującym; realizacja własnych pomysłów twórczych; naśladowanie propozycji nauczyciela; dokładne poznanie notacji muzycznej i możliwości wyrazowych instrumentów; ugruntowanie w podejmowanych zadaniach podstawowych pojęć muzycznych, jak: dynamika, tempo, skala, rytm, metrum, melodia, harmonia, barwa, artykulacja. Instrumenty wprowadzamy w procesie nauczania stopniowo⁴³.

Instrumenty towarzyszą dziecku przez wszystkie lata pobytu w szkole. Instrumenty szkolne i gra na nich służą celom bardziej ogólnym. Są niezbędne dla rozwoju słuchu, pomnażania wiadomości o tworzywie muzycznym i wykonywania interesujących zadań muzycznych.

Gra na instrumentach podczas lekcji muzyki pozwala na: kształtowanie u dzieci poczucia harmonii; sprawia dzieciom dużo radości; daje ogromne poczucie satysfakcji; umożliwia nawiązywanie koleżeńskich kontaktów z rówieśnikami; rozwija poczucie współodpowiedzialności za sukcesy całej muzykującej grupy; przeradza się niekiedy w trwałe zainteresowanie muzyką instrumentalną i wokalną w przyszłości⁴⁴. „Ta forma edukacji muzycznej predestynuje do podejmowania działań odtwórczych i twórczych. Szczególnie istotne są działania twórcze, umożliwiające młodemu człowiekowi samodzielne lub pod kierunkiem nauczyciela, swobodne tworzenie wypowiedzi artystycznych”⁴⁵.

Metodyka wprowadzania instrumentów na lekcji powinna być następująca⁴⁶: perkusyjne – rytmicznie; perkusyjne – melodycznie; flety proste sopranowe; fortepian i inne instrumenty. Wybór instrumentów przez nauczyciela jest w zasadzie sprawą dowolną. Ewa Lipska i Maria Przychodzińska podają, jakie są sposoby uczenia gry na instrumentach podczas lekcji muzyki: wielokrotne powtarzanie określonych fragmentów utworu, aż do całkowitego przyswojenia utworu; jeżeli uczniowie potrafią czytać nuty, należy posługiwać się zapisem nutowym, lecz w efekcie końcowym utwór powinien być wykonany pamięciowo, gdyż czytanie nut wymaga podzielności uwagi, utrudnia koncentrację dzieci na samej grze na instrumencie; repertuar przeznaczony do nauki gry na instrumentach powinien być dość łatwy, dostosowany do możliwości wykonawców⁴⁷. Dzięki temu dzieci i młodzież są w stanie opanować kilka utworów pamięciowo, mimo niewielkiej liczby godzin przeznaczonych na realizację tak niezwykle ważnej i niezastąpionej formy muzycznej na lekcjach muzyki w klasach IV–VII.

⁴³ Por. A. Pytlak, dz. cyt., s. 112–113.

⁴⁴ Tamże, s. 113.

⁴⁵ M. Kołodziejski, G. Kilbach, M. Gromek, M. Kisiel, dz. cyt., s. 18.

⁴⁶ A. Pytlak, dz. cyt., s. 113.

⁴⁷ Por. E. Lipska, M. Przychodzińska, *Drogi do muzyki...*, s. 114–117.

Gra na instrumentach – działania motywujące i formy realizacji zajęć

Muzykowanie na instrumentach przez dzieci i młodzież w szkole jest możliwe i realne pod warunkiem solidnego, merytorycznego przygotowania nauczyciela oraz prawidłowo zorganizowanego przez niego całego procesu lekcyjnego. „W nauce gry na instrumentach perkusyjnych ważnym aspektem jest respektowanie zasady kinestezji – procesu słuchowo-ruchowego w odczuwaniu rytmu, a także wykorzystanie aparatu ruchu w celu uzyskania i wydobywania dźwięków o określonej projekcji, które, bazując na lekkości, zbalansowanej dynamice i swobodzie ruchu, tworzą estetyczne wrażenie słuchowe”⁴⁸.

Niezbędna jest dyscyplina wszystkich uczniów na lekcji, odpowiednie gospodarowanie czasem pracy, dlatego najważniejsze, zdaniem Lipskiej i Przychodzińskiej, jest sprawne i przemyślane przed lekcją działanie nauczyciela muzyki. Osoba prowadząca zajęcia muzyczne powinna wcześniej dokładnie przeanalizować tok lekcji, a więc zapoznać się szczegółowo z utworem, którego chce nauczyć grać i dokonać doboru ról zgodnych z możliwościami swoich podopiecznych. Uczniowie z kolei, przez cały czas trwania lekcji, muszą być aktywni i bardzo skoncentrowani na wykonaniu powierzonego zadania. Takie postępowanie jest gwarancją wspólnego sukcesu nauczyciela i jego małych muzyków, dostarczy dzieciom zadowolenia i niezwykłych wrażeń estetycznych.

Gra na instrumentach polega na solowym i zespołowym muzykowaniu⁴⁹. Podczas wspólnego „uprawiania muzyki” rozwijają się pozytywne postawy społeczne. Poprawność wykonania utworu uzależniona jest od zdyscyplinowania i współpracy uczniów oraz ich poczucia odpowiedzialności. Wspólny sukces daje poczucie satysfakcji, łączy uczniów we wspólnych przeżyciach, przyczyniając się do powstawania więzi społecznych.

Przy dość licznych klasach stosowanie na lekcjach instrumentów muzycznych nie jest proste. Wymaga od nauczyciela dużej sprawności organizacyjnej i pełnej świadomości celowego działania.

Znajomość możliwości uczniów jest bardzo ważna, gdyż stawianie zbyt dużych wymagań uniemożliwia osiągnięcie sukcesu, a to prowadzi do zniechęcenia dzieci i dezorganizacji zajęć. Ważne jest również stopniowanie trudności⁵⁰, to znaczy stawianie takich zadań, które wynikają z umiejętności już opanowanych i zawierają tylko jeden nowy element.

Przy nauce gry na instrumentach należy przestrzegać, aby uczniowie ściśle stosowali się do zaleceń nauczyciela i grali tylko na jego wezwanie. Nie można

⁴⁸ S. Halat, *Gra na instrumentach perkusyjnych jako jedna z form nauczania muzyki*, [w:] R. Gozdecka, A. Weiner (red.), *Profesjonalizm w edukacji muzycznej. Propozycje dla zmieniającej się szkoły*, Lublin 2013, s. 199.

⁴⁹ Por. J. Wierszyłowski, *Psychologia muzyki*, Warszawa 1979, s. 297.

⁵⁰ Por. M. Przychodzińska-Kaciczak, *Dziecko i muzyka*, Warszawa 1974, s. 106.

dopuszczyć do samowolnego „podgrywania” na instrumencie. Jeśli nie będzie przestrzegana ścisła dyscyplina⁵¹, nie będzie też rezultatów, lekcja z zastosowaniem instrumentów stanie się dla nauczyciela udręką. Natomiast konsekwentne przestrzeganie nakazów i związane z tym utrzymanie porządku na zajęciach da uczniom radość oraz przyczyni się do wyrobienia dyscypliny i karności koniecznej podczas pracy zespołowej, a także wyzwolenia pozytywnych motywacji do pokonywania trudności⁵².

Zaletą gry na instrumentach jest to, że: umożliwiała znalezienie rodzaju aktywności muzycznej nawet dla uczniów mniej zdolnych; przyczynia się to znacząco do poprawy ich stosunku do zajęć muzycznych; im bardziej zadowoleni są ze swojej aktywności i im mniej doświadczają niepowodzeń, tym stosunek ten jest bardziej pozytywny⁵³.

Muzykowanie na instrumentach przyczynia się do: rozwoju wrażliwości na współbrzmienia oraz kształtowania słuchu barwowego. Bardzo istotnym walorem gry na instrumentach jest fakt, że „zespołowe muzykowanie umożliwia znalezienie dla każdego, nawet najmniej zdolnego dziecka, takiego rodzaju aktywności muzycznej, która leży w granicach jego najmniejszych nawet możliwości, dając mu poczucie pełnowartościowości i sukcesu, kształtując w ten sposób pozytywny stosunek do zajęć muzycznych”⁵⁴; rozwoju wielu cech osobowości, a przede wszystkim funkcji poznawczych, gdyż kształtuje pamięć, uczy koncentracji uwagi, spostrzegania zjawisk dźwiękowych oraz ujmowania ich w muzyczne całości⁵⁵.

Gra na instrumentach realizowana jest w dwóch formach: 1) instrumenty akompaniujące, np. akompaniowanie do śpiewu; 2) instrumenty odtwarzające, np. improwizacja. Najprostszą formą gry na instrumentach jest akompaniament do śpiewu. Na początku wykorzystujemy różne efekty perkusyjne, np. klaskanie, tupanie, uderzanie o uda. Następnie wprowadzamy takie instrumenty perkusyjne, jak bębenek, tamburyn, talerze, trójkąty, kołatka, marakasy, drewnianka, tarka i blok akustyczny. Wszystkimi tymi instrumentami mogą posługiwać się dzieci już w klasie I szkoły podstawowej. Gra na wymienionych instrumentach przyczynia się do kształcenia poczucia rytmu i rozwijania wrażliwości na barwę dźwięku. Drugą formą jest improwizacja. Interesującym zajęciem dla uczniów jest improwizacja swobodna lub poddana rygorom muzycznym, np. podany rytm lub budowa. Na instrumentach perkusyjnych można też akompaniować do piosenek, wierszy, zabaw, inscenizacji i gier dramatycznych.

⁵¹ Por. M. Przychodzińska-Kaciczak, *Muzyka...*, s. 126.

⁵² Por. E. Lipska, M. Przychodzińska, *Muzyka w nauczaniu początkowym. Metodyka*, Warszawa 1991, s. 74–75.

⁵³ Por. M. Przychodzińska-Kaciczak, *Polskie koncepcje...*, s. 173.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Por. E. Lipska, M. Przychodzińska, *Muzyka w nauczaniu początkowym...*, s. 74.

Dzieci bardzo chętnie grają na instrumentach, muzykowanie uaktywnia je i mobilizuje do działania, korzystnie wpływając również na psychikę, rozwijając ich muzykalność⁵⁶.

Do grupy instrumentów, którymi uczniowie posługują się z łatwością, należą te, z których dźwięk wydobywa się przez potrząsanie i przez uderzanie. Trudniejsze są dla dzieci instrumenty wymagające znacznej precyzji trzymania i wydobywania dźwięków. Poprzez grę na instrumentach dzieci usprawniają przede wszystkim czynności manualne; korzystnie wpływa na ogólny rozwój dziecka⁵⁷.

Kilka słów podsumowania

Jest wielu nauczycieli, pedagogów uznających „muzykowanie uczniów za swój cel i osiągających go względnie łatwo”, cieszących się „ich przyjemnością z grania wspaniałych utworów, niezależnie od poziomu ich wykonania”⁵⁸. Postawa taka nacechowana jest nadzieją, że doświadczenia zdobyte przez uczniów na lekcji stanowiąc będą załączek ich dalszej fascynacji muzyką. Muzykowanie powinno dążyć do rozwoju smaku artystycznego, do rozmiłowania w pięknie i tak muzykowanie na lekcji muzyki „ma stanowić istotną część procesu umuzykalnienia młodzieży”⁵⁹ i dzieci.

Śpiew był, jest i zapewne jeszcze długo będzie podstawową formą szkolnego muzykowania. Wykonywany za pomocą naturalnego instrumentu, jakim dysponuje każdy uczeń – własnego głosu. „Śpiew w szkole jest środkiem rozwoju głosu dziecka, w sensie ogólnej sprawności głosowej, nie tylko wokalne – śpiewaczo-wykonawczej. Jest również narzędziem rozwoju muzykalności dziecka i jego stałego związku z muzyką”⁶⁰. Dlatego

ze szczególną dbałością o emisję i higienę głosu ucznia powinny być realizowane wszelkie działania wokalne, choć nie do przecenienia są eksperymenty z użyciem głosu (rapowanki, scat, beat boxy itp.), które dają korzyści artystyczne i praktyczne (niwelowanie wad wymowy, prawidłowa artykulacja, dykcja, płynność mowy, rozwijanie sprawności czytania, zachęcanie do wypowiedzi, budowanie pewności siebie⁶¹).

Wydaje się, że gra na instrumentach muzycznych na zajęciach lekcyjnych jest „wyższą szkołą jazdy”. Należy jednak pamiętać, że w nowej podstawie pro-

⁵⁶ Por. M. Przychodzińska-Kaciczak, *Dziecko...*, s. 109.

⁵⁷ Por. L. Kataryńczuk-Mania, *Innowacje pedagogiczne w edukacji muzycznej dzieci i młodzieży*, Zielona Góra 2000, s. 123.

⁵⁸ T. Wroński, *O czym nie ma czasu mówić na lekcjach*, Poznań 1994, s. 82.

⁵⁹ T. Krystyniak, dz. cyt., s. 181.

⁶⁰ A. Pytlak, dz. cyt., s. 110–111.

⁶¹ M. Kołodziejski, G. Kilbach, M. Gromek, M. Kisiel, dz. cyt., s. 18.

gramowej ta forma muzykowania znalazła swoje miejsce i nauczyciele zobligowani zostali do jej stosowania. Andrzej Pytlak postuluje: „Należy dążyć do tego, by instrumenty muzyczne znalazły zastosowanie na każdej”⁶² lekcji muzyki. W muzykowaniu jest ważna praca zespołowa, która „ma zarówno dobre, jak i złe strony i nie powinna zastępować indywidualnej działalności twórczej dzieci, lecz stanowić jeden z jej wariantów”⁶³.

Muzykowanie podczas zajęć lekcyjnych jest zajęciem nie do przecenienia. Należy jednak mieć świadomość, że jest to jedna z form i pozostałe też powinny mieć swój proporcjonalny udział w zajęciach lekcyjnych. „W procesie kształcenia muzycznego aktywność ucznia przejawia się przede wszystkim poprzez śpiew, grę na instrumentach, ruch przy muzyce, a także w procesie słuchania i tworzenia muzyki”⁶⁴.

Muzykowanie jako forma kształcenia muzycznego jest zalecana do wykorzystania podczas zajęć lekcyjnych. Jak już wcześniej stwierdziłam, ze względu na ograniczenia czasowe lekcji może ona spełniać funkcję bardziej informacyjną niż edukacyjną. Należy dopingować nauczycieli, aby wszystkimi dostępnymi środkami zachęcali dzieci i młodzież do czynnego uprawiania muzyki na zajęciach pozaszkolnych, aby wzbudzić w nich ciekawość muzyki manifestującą się udziałem w koncertach muzycznych. Nie wszyscy muszą i mogą zostać zawodowymi muzykami, ale jak pokazuje nam historia lub biografie znanych, wielkich ludzi, bliski kontakt z muzyką, a następnie z szeroko pojętą kulturą jeszcze nikomu nie zaszkodził.

Bibliografia

- Dauksza Lidia, Szafarska Łucja, *Śpiewanie na lekcjach*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1971.
- Dryden Gordon, Vos Jeannette, *Rewolucja w uczeniu*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003.
- Frołowicz Elżbieta, *Aktywny uczeń w świecie muzyki. Propozycje dla nauczycieli*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2008.
- Gońska Danuta, *Możliwości i efekty zastosowania formy pracy zespołowej w nauczaniu przedmiotu plastyka w przedszkolu i klasach I–III szkoły podstawowej*, [w:] Renata Uzarska-Bielawska (red.), *Wybrane czynniki warunkujące osiągnięcie pozytywnych wyników w nauczaniu muzyki, plastyki i techniki*, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 1994, s. 136–148.

⁶² A. Pytlak, dz. cyt., s. 113.

⁶³ D. Gońska, *Możliwości i efekty zastosowania formy pracy zespołowej w nauczaniu przedmiotu plastyka w przedszkolu i klasach I–III szkoły podstawowej*, [w:] R. Uzarska-Bielawska (red.), *Wybrane czynniki warunkujące osiągnięcie pozytywnych wyników w nauczaniu muzyki, plastyki i techniki*, Bydgoszcz 1994, s. 136.

⁶⁴ E. Frołowicz, *Aktywny uczeń w świecie muzyki. Propozycje dla nauczycieli*, Gdańsk 2008, s. 8.

- Halat Stanisław, *Gra na instrumentach perkusyjnych jako jedna z form nauczania muzyki*, [w:] Renata Gozdecka, Agnieszka Weiner (red.), *Profesjonalizm w edukacji muzycznej. Propozycje dla zmieniającej się szkoły*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013, s. 199–214.
- Janosz-Olszowy Anna, *Motywy uczestnictwa w amatorskim zespole chóralnym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003.
- Kataryńczuk-Mania Lidia, *Innowacje pedagogiczne w edukacji muzycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo WSP, Zielona Góra 2000.
- Krystyniak Tadeusz, *Muzykowanie na lekcjach*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1972.
- Lasocki Józef Karol, Powroźniak Józef, *Wychowanie muzyczne w szkole*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1965.
- Lipska Ewa, Przychodzińska Maria, *Drogi do muzyki. Metodyka i materiały repertuarowe*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999.
- Lipska Ewa, Przychodzińska Maria, *Muzyka w nauczaniu początkowym. Metodyka*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1991.
- Myszkowska-Litwa Marta, *Wychowanie intelektualne w teorii dydaktycznej i praktyce edukacyjnej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007.
- Pielasińska Wiesława, *Ekspresja – jej wartość i potrzeba*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983.
- Prosnak Jan, *Siedem wieków pieśni polskiej. Śpiewnik dla młodzieży z komentarzem historycznym*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1986.
- Przychodzińska Maria, *Wychowanie muzyczne – idee, treści, kierunki rozwoju*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989.
- Przychodzińska-Kaciczak Maria, *Dziecko i muzyka*, Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia”, Warszawa 1974.
- Przychodzińska-Kaciczak Maria, *Muzyka i wychowanie*, Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia”, Warszawa 1989.
- Przychodzińska-Kaciczak Maria, *Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego. Tradycje – współczesność*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987.
- Pytlak Andrzej, *Podstawy wychowania muzycznego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1977.
- Szaliński Antoni, *Muzykowanie zespołowe*, Centralna Poradnia Amatorskiego Ruchu Artystycznego, Warszawa 1970.
- Wierszyłowski Jan, *Psychologia muzyki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1994.
- Wroński Tadeusz, *O czym nie ma czasu mówić na lekcjach*, Wydawnictwo Muzyczne Brevis, Poznań 1994.

Czasopisma

- Gołaszewski Tadeusz, *Dziecięce muzykowanie z badań nad wyobraźnią muzyczną dzieci*. „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 1986, nr 5, s. 314–322.
- Kosiński Marian, *Muzykowanie – rzecz niebagatelna*, „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 1973, nr 1, s. 42–50.

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, opublikowano: <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/nowa-podstawa-programowa-podpisana.html> [dostęp 4.04.2018].

Kołodziejcki Maciej, Kilbach Grażyna, Gromek Monika, Kisiel Mirosław, *Komentarz do podstawy programowej przedmiotu muzyka*, [w:] *Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa. Muzyka*, <https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2018/03/podstawa-programowa-ksztalcenia-ogolnego-z-komentarzem.-szkola-podstawowa-muzyka.pdf> [dostęp 4.04.2018].

Summary

Making music as a creative expression of children and teenagers

Making music is a time consuming activity that's why it is popular among children and teenagers mainly as a post curriculum activity. A new curriculum obliges teachers to include making music as a part of a curriculum. The easiest form of making music is singing. Singing can be individual and in a group one e.g. in a band. Both forms of singing have a positive influence on the development (not only musical) of children and teenagers. Other, more advanced form of making music is playing the instrument. The aim of playing the musical instrument on music classes should be to make students interested and feel the need to be surrounded by music. Playing the instrument brings a lot of benefits, it teaches discipline and being systematic which obviously help with dealing with other school subjects.